

ile (Aydınlanma çağında Polonya oryantizmi tarihinden, Warszawa 1966) adlı eserleriyle Türkçe kaleme aldığı "XVIII. Yüzyılda Lehistan Uygarlığında Görülen Türk Etkileri" makalesi (*TTK Belleten*, XXVIII/112 [1964], s. 757-767) Doğu'nun Polonya aydınlanma kültürüne etkisiyle ilgilidir. Yine XVIII. yüzyıl Osmanlı-Leh ilişkilerine dair önemli bir eseri olan *Życie polskie w Stambule w XVIII wieku* (XVIII. yüzyılda İstanbul'da Leh hayatı, Warszawa 1959) diplomatik, ticaret ve seyahat amacıyla İstanbul'da bulunan Lehler üzerinden bir Osmanlı-Leh ilişkileri panoraması sunar. Yine Türkçe yayımlanan *Polonya ile Türkiye Arasında Diplomatik Münasebetlerin 550. Yıldönümü* adlı çalışması (Ankara 1964) Osmanlı-Leh ilişkilerinin kısa bir özetini içerir. Türkçe'ye *Osmanlı-Türk Diplomatikas El Kitabı* (trc. M. F. Atay, İstanbul 1993) adıyla çevrilen ve Osmanlıca öğretimi konusunda bilim dünyasında baş ucu kitabı niteliği taşıyan *Zarys dyplomatyki Osmánsko-tureckiej* adlı eserini (Warszawa 1955) hocası Ananiasz Zajaczkowski ile birlikte hazırlamıştır (İng. trc. A. S. Ehrenkreutz, *Handbook of Ottoman-Turkish Diplomats*, The Hague-Paris 1968). Müellif XVIII. yüzyıl Leh tercümanları ve Türkçe öğretimiyle ilgili çalışmalarda da bulunmuştur. "Tłumacze języków wschodnich w Polsce XVIII wieku" (XVIII. yüzyılda Polonya'da Doğu dilleri tercümanları, *Przełęcz Orientalistyczny*, Warszawa 1949, nr. 1, s. 83-90), "Une famille des drogmans orientaux en Pologne au XVIII siècle" (*RO*, XXV [1961], s. 83-99) bunlardandır. Reyhman, Türkçe dil bilgisi ve edebiyatı üzerine de çalışmalara kaleme almıştır. "Literatura orientalna w dawnej Polsce" (Eski Polonya'da Doğu edebiyatı, *Odrodzenie*, Lublin 1949), "Najnowsze przeglądy z literatury tureckiej" (Türk edebiyatından en yeni örnekler, *Nowa Kultura*, Warszawa 1952) bunlar arasında sayılır. XIX. yüzyılda Yakındoğu'da seyahat eden kişiler hakkında *Podróznicy polscy na Bliskim Wschodzie w XIX w.* adlı ayrıntılı bir çalışması daha vardır (çalışmalarının tam bir listesi için bk. Dubiński, s. 15-29). Reyhman, Türkiye ve Osmanlı Devleti dışında İran, Azerbaycan, Kafkaslar, Balkanlar, Macar, Arap ve diğer Türk coğrafyaları, kültürü, dili ve tarihiyle ilgili araştırmalar da gerçekleştirmiştir. Birçok dil bilen ve arşivlerde incelemeler yapan Reyhman, Osmanlı arşivlerinden faydalanmamıştır. Eserleri konuları açısından günümüzde de başvuru kaynakları niteliği taşır.

BİBLİYOGRAFYA :

"Reychman, Jan". *Slownik Historyków Polskich*, Warszawa 1994, s. 446-447; Aleksander Dubiński, "Jan Reychman-uczony, pedagog, popularyzator nauki", *Prz.Or.*, sy. 1 (93) (1975), s. 15-29; Zygmunt Abrahamowicz, "Reychman, Jan Antoni Waclaw", *Polski Slownik Biograficzny*, XXXI, Krakow 1988-89, s. 210-213.

HACER TOPAKTAŞ

RIYAL

Osmanlılar'da çeşitli yabancı sikkeleri ifade eden terim.

Osmanlı piyasasında ve arşiv kayıtlarında riyal ismine XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren rastlanmaktadır. Osmanlılar, İspanyol sikkeleri realı riyal şeklinde adlandırmıştır. Bu adlandırma daha sonra başka sikkeler için de kullanılmış, riyal tabirinin çeşitli türevleri ortaya çıkmıştır. Osmanlılar'ın çok sayıda yabancı paraya riyal adını vermesi, bunun zamanla "döviz" kelimesine benzer bir anlam kazandığını düşündürmektedir.

XV. yüzyılın sonlarında gerçekleşen coğrafi keşifler sonucu Amerika'daki zengin altın ve gümüş yataklarının İspanyol kâşiflerin eline geçmesi yüksek kalite ve miktarda para basılmasına yol açtı. İspanyol sikkeleri XVI. yüzyıldan itibaren dünya ticaretinin en önemli değişim araçlarından biri haline geldi. Yaklaşık aynı dönemde Portekizlilerin Afrika'nın güneyinden dolayarak Asya ticareti için yeni bir yol açması, büyük bir ekonomik potansiyele sahip Çin'in gümüş para talebinin artması İspanyol sikkelerinin yayılışı için uygun zemini hazırladı. Bu sikkelerin en önemlisi "reales de a ocho" veya "peso" olarak bilinen 8 realdi. XVI. yüzyılda İspanya'da ve Amerika'daki İspanyol sömürgelerinde çok miktarda darbedilmeye başlandı. Vezni 28,75 gram olan bu sikke XVI. yüzyılın ortalarından 1728'e kadar binde 931, bu tarihten 1771'e kadar binde 917, 1772'den daha sonra ise binde 902 avarında basıldı. Zaman içinde vezninde bazı küçük düzenlemeler yapıldı. Realin kökleri XIV. yüzyılın ortalarına kadar geriye gider. İlk defa Kastilya Krallığı döneminde "nummus realis" (kralın parası) adıyla darbettirildi ve kısaca real olarak tanındı.

XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıl başlarına kadar İspanyol realı dünya ticaretinin en önemli mübadele araçlarından biri olma özelliğini korudu. Osmanlı Devleti, Doğu ile Batı arasındaki ticaret güzergâhının tam ortasında yer aldığından real Osmanlı

topraklarında da dolaşıma girdi. Osmanlı piyasasında "esedi" veya "arslanlı kuruş" adıyla tedavül eden Hollanda "thaler"i ile birlikte en yaygın yabancı gümüş sikke haline geldi. Esediden daha büyük olduğu için rayici daha yüksekti. Osmanlılar XVII. yüzyıl sonlarına kadar realı riyal, kâmil kuruş, tam kuruş, tamam kuruş gibi isimlerle anıldılar. XVIII. yüzyılda darphâne kayıtlarında genellikle kara kuruş, XIX. yüzyılda ise direkli riyal olarak isimlendirildi. Osmanlı topraklarında yabancı paralar her dönemde alışverişlerde kullanılmıştır. Devlet, yabancı sikkelerin içerdikleri kıymetli madenin değeriyle cârî fiyatı arasında kayda değer bir fark bulunmadığı durumlarda bunların tedavülünü yasaklamazdı. Özellikle XVII. yüzyılda Osmanlı piyasasına Avrupa paraları hâkim oldu. Bu dönemde uluslar arası para ve maden hareketlerinin etkisiyle Osmanlı darphâneleri çalışmadığı, yerli sikke basımı aksadığı için piyasa yabancı paralara kaldı. Dolayısıyla XVII. yüzyılda İspanyol realı hem devlet hazinesinin hem de halkın mafî, ticarî ve finansal muamelelerinde kullanıldı.

Literatürde XVII. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı piyasasında reale rastlanmadığı yönünde bilgiler vardır. Ancak darphâne kayıtları aksini ortaya koymaktadır. Realin tedavülü sürmekte, sadece adı darphâne defterlerinde riyal olarak değil kara kuruş olarak zikredilmektedir. Söz konusu iki adlandırmanın aynı sikkeyi nitelediği bazı belgelerde "kefere sikkisiyle riyal tabir olunur kara kuruş" şeklinde açıkça ifade edilmektedir (BA, Cevdet Darphâne, nr. 10/486; nr. 48/2370). Ayrıca darphâne defterleri üzerinde yapılan hesaplamalar iki sikkenin ayar ve vezninin aynı olduğunu göstermektedir (BA, *Hazine-i Hassa Defterleri*, nr. 19612, vr. 2^b; nr. 19613, vr. 4^a; Baykal, IV/7-8 [1967], s. 61-62). Bu dönemde yerli kuruş basmaya başlayan darphânenin en önemli kaynağı piyasada tedavül eden yabancı paralardı. Bunlar arasında ise ilk sırada kara kuruş gelirdi (BA, *Hazine-i Hassa Defterleri*, nr. 24772, 24773, 24774; Bölükbaşı, s. 113-120). Dolayısıyla XVIII. yüzyıl boyunca Osmanlı piyasasında kayda değer miktarda İspanyol realinin tedavül ettiği söylenebilir.

İspanyol realı için Osmanlılar'ın kullandığı isimlerden bir diğeri ise direkli riyaldi. Bu adlandırma realin üzerine nakşedilmiş olan iki adet sütundan kaynaklanıyordu. Yunan mitolojisinden esinlenen bu sütunların Cebelitârk Boğazı'nın iki yanına Herkül tarafından dikildiğine inanılıyordu. Osmanlılar'ın kullandıkları direkli riyal

tabiri, Batı dünyasında İspanyol realini nitelemek üzere kullanılan "pillar dollar" ifadesini anımsatmaktadır. Piller "sütun, direk" gibi anlamlar taşımaktadır. Aslında önceden beri var olan direkli riyal ifadesine özellikle XIX. yüzyılın başlarından itibaren arşiv belgelerinde çok sık rastlanılır. Bunun temel sebebi riyal ifadesinin anlamının genişlemesidir. Başka sikkeler de riyal olarak adlandırılmaya başlandı için İspanyol realinin direkli riyal şeklinde özel bir isimle anılması gerekmiştir. İspanyol realinin rayici XVII. yüzyıl boyunca değişken bir seyir izledi. Osmanlı para sisteminin bu dönemde istikrarsızlık içinde olması bunun en önemli sebebidir. Yüzyılın başında 80 akçe olan rayici yüzyılın sonunda 170 akçeyi buldu. Realin rayici 1721'de 181, 1773'te 255, 1796'da 480, 1826'da 1.080 akçeye ulaştı. XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren taşışların çoğalması realin rayicindeki artışı hızlandırdı. Ancak Sultan Abdülmecid 1844 yılında yaptığı ıslahatla bu duruma son verince realin rayici uzun süre sabit kaldı. Nitekim 1843'te 22 kuruş 33 para iken, 1874'te 23 kuruş 17 paraya ancak ulaşabildi. Otuz yılı aşan bir zaman diliminde gerçekleşen yükseliş 1 kuruştan azdı. Hatta bir süre sonra artış yerini düşüşe bıraktı. XIX. yüzyılın ikinci yarısında dünyanın çeşitli bölgelerinde yeni gümüş yatakları keşfedildiğinden gümüş değer kaybetti, bu yüzden pek çok ülke gümüş sikke darbını durdurdu. Mevcut gümüş sikkelerin rayici ise düşüşe geçti. Dolayısıyla realin Osmanlı piyasasındaki kıymeti de azaldı.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı piyasasına İspanyol realine rakip olacak yeni bir sikke girdi. Bu sikke, Habsburg İmparatorluğu tarafından tedavüle sürü-

İspanya Kralı V. Philip döneminde basılan 8 riyal değerinde sikkelerin ön ve arka yüzleri

len Maria Theresa "thaler"iydi. Osmanlı Devleti ile Avrupa arasındaki ticarete kullanılmaya başlanan bu para XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarında yaygın şekilde dolaşıma girdi. Zamanla Kızıldeniz sahilindeki Osmanlı vilâyetlerinde mahallî alışverişlere bile hâkim oldu. Kısa sürede kazandığı bu gücü ayarının yüksekliği ve fizikî görünümüne borçlu oldu. Ancak ilginç bir şekilde Osmanlı piyasasında thaler olarak değil riyal olarak adlandırıldı. Bu durum İspanyol realine Avrupa ve Amerika'nın çeşitli bölgelerinde İspanyol thaleri / doları denilmesine benziyordu. Fakat asıl riyalden ayırmak için genellikle kuşlu riyal şeklinde anılıyordu. Bir yüzünde İmparatoriçe Maria Theresa'nın süreti, diğer yüzünde imparatorluğun sembolü olan çift başlı Alman kartalı vardı. Bu kartal tasviri sebebiyle kuşlu riyal adı verildi. Thalerin ağırlığı 28 gram civarında, ayarında 833 oranındaydı. Saf gümüş içeriği ise 23,4 grama yakındı.

Maria Theresa thaleri, 1740 yılında İmparatoriçe Maria Theresa tahta çıktıktan kısa bir süre sonra basılmaya başlandı. Doğu Akdeniz ve Kızıldeniz sahillerindeki Osmanlı eyaletleriyle Marsilya, Trieste ve İtalya sahillerindeki diğer limanlar arasında canlı bir ticarî ilişki vardı. Thaler kısa sürede bu ticaretin ana mübadele aracı oldu. Doğudan gelen malların bedeli thaler olarak ödeniyordu. Osmanlı vilâyetlerindeki tüccarlar arasında thalere büyük talep vardı. Bu sebeple 1780'de Maria Theresa öldükten sonra da onun dönemindeki kalıpların aynısıyla thaler darbı sürdürüldü. Hatta Maria Theresa thalerinin Avusturya içindeki tedavülü 1858'de durdurulduktan sonra da dış ticaret sikkesi olarak basımı devam ettirildi. Yalnız Osmanlı vilâyetlerinde değil Afrika'nın pek çok bölgesinde thaler büyük itibar kazandı. Thaler uluslar arası ticaretteki müstesna yerini XX. yüzyıla kadar korudu.

Thalerin Arap yarımadasında, Kızıldeniz sahillerinde ve Trablusgarp bölgesinde Osmanlı paralarının yerine geçmesi bir süre sonra sıkıntılara yol açtı. Osmanlı idarecileri çeşitli tedbirler alsa da thalerin gücünü kıramadılar. Nitekim thalere karşı meciyeyi ön plana çıkarma gayretleri başarısız oldu. Thaler sadece dış ticarete kullanılan bir para olduğundan altına konvertibilitesi yoktu. Değeri sadece içerdiği gümüş kadardı. Fakat halk arasında kazandığı itibar sayesinde varlığını ve gücünü koruyordu. Osmanlı idaresi thalerin piyasadaki hâkimiyetine engel olamayınca bir süre sonra fiilî durumu kabullendi. Thaler resmî iş-

Hicaz ve Necid bölgesinde riyal adıyla tedavül edilen Maria Theresa thaleri

lerde de kullanılmaya başlandı. Arap yarımadası ve Yemen'de mal sandıkları thaler ile yapılan ödemeleri kabul ediyor, devlet işleriyle ilgili ödemeler Avusturya thaleri ile de yapılıyordu. Osmanlı Devleti'nin kendi sınırları içinde yabancı bir paranın kullanımına bu derecede izin vermesi para sisteminin gücüne dair çeşitli sorular akla getirmektedir. Fakat aynı dönemde pek çok Avrupa devleti kendi topraklarında veya müstemlekelerinde aynı sorunla karşı karşıyaydı. Bütün gayretlere rağmen İspanyol reali ve Avusturya thalerinin tedavülüne engel olunamadı. Maria Theresa thalerinin rayici 1822'de 7 kuruş 10 para iken 1843'te 21 kuruş 36 paraya yükseldi. Sultan Abdülmecid döneminde yapılan reformdan sonra artış neredeyse tamamen durdu. Nitekim 1874'te rayici 22 kuruş 23 paraydı. Tıpkı İspanyol reali gibi thaler de gümüş fiyatlarındaki düşüşten etkilendi ve Osmanlı piyasasında kıymeti düşmeye başladı. Thalerin rayici 1893'te 12 kuruşa kadar geriledi. Arap yarımadasında vergi tahsilâtında Maria Theresa thaleri kabul edildiği için fiyatlarındaki düşüş hazinenin gelirini de olumsuz etkiledi.

Osmanlı piyasasında tedavül eden ve riyal ifadesinin çeşitli türevleriyle adlandırılan başka sikkeler de vardı. Adlandırmalardaki çeşitliliğin temel sebebi, İspanyol reali ile Avusturya thalerinin çeşitli versiyonlarının veya benzerlerinin farklı ülkelerde de basılmış olmasıydı. Bu iki sikkelerin uluslar arası ticarete kazandığı güç ve güvenilirlik başka ülkelerin de bu sikkelerin standartlarına uygun paralar basmasına yol açtı. Direkli ve kuşlu riyal yanında Osmanlı piyasasında en yaygın olarak kullanılanları Amerikan riyali, İtalyan riyali, Napoli riyali, Fransa riyali, Yunan / Mora riyali ve Rusya'nın atik kuşlu riyaliydi.

Amerikan riyali ifadesi Amerikan dolarını nitelemektedir. Amerika Birleşik Devletleri bağımsızlığını kazandıktan sonra ilk basılan dolarlarda İspanyol reali örnek alınmıştı. Arşiv belgelerinden iki sikkenin, yani İspanyol direkli riyali ve Amerikan riyalinin vezin, ayar ve rayiclerinin aynı ol-

duğu tesbit edilebilmektedir. Bu bilgiler Amerikan riyali ifadesiyle Amerikan dolarının kastedildiğini ortaya koyar. İtalya ve Napoli riyali de arşiv belgelerinde çok karşılaşılan ifadelerdir. Söz konusu belgelerden Avusturya kuşlu riyali ile İtalya riyalinin rayicinin aynı olduğu, Napoli riyalinin ise Avusturya kuşlu riyali ile aynı vezin ve ayara sahip bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgilere, Habsburg egemenliğinden ayrılan Venedik ve Milano şehirlerinde bir süre daha Maria Theresa thaleri basıldığı bilgisi eklenebilir. Bu durumda İtalya riyalinin Maria Theresa thalerinin İtalya'da basılan versiyonu olduğu düşünülebilir. Fransa riyali tabiri ise 25 gram vezninde, 900 ayarında basılan 5 franklık sikke için kullanılıyordu. Ayrıca Fransa riyalinin 835 ayarında basılan yarım, bir ve iki franklık versiyonları da Osmanlı piyasasında tedavül ediyordu. Yunan/Mora riyali tabiri yaklaşık 22,5 gram vezninde, 898 ayarındaki 5 drahmi için kullanılıyordu. Rusya'nın atik kuşlu riyali Katerina veya kuşlu karbon olarak da anılıyordu. 752 ayarında olan bu sikke yaklaşık 24 gram ağırlığındaydı.

Aslında Osmanlı piyasasında riyal tabirinin kullanımı yabancı sikkelerin adlandırılmasıyla sınırlı kalmadı. Başşehir İstanbul'un oldukça uzağındaki Tunus ve Ceza-yir'de basılan bazı sikkeler de riyal olarak isimlendirildi. İspanyol reali diğer Osmanlı eyaletlerinde olduğu gibi Tunus'ta da büyük etki uyandırdı, özellikle XVII. yüzyılda parasal ilişkilerde belirleyici oldu. Ancak XVIII. yüzyıla gelindiğinde yerel işlemlerde kullanılması yasaklandı. Bu yasaklamanın ardından 1714'te gümüş Tunus riyali basıldı. Oluşturulan para birimi çeyrek riyal değerindeydi. Zaman içinde diğer kesirleri de darbedildi. 1766'da 1 riyal değerindeki ilk sikke piyasaya sürüldü. Tunus'un 1 riyallik gümüş sikkesi 15,2 gram ağırlığında, yüzde 39 ayarındaydı. Gümüş içeriği 5,9 gramdı.

Tunus riyali 1725-1760 yılları arasında gümüş içeriğinin % 60'ını kaybetti. Bu dönem Osmanlı kuruşu için bir istikrar devresiydi. Osmanlı kuruşunun değer kaybettiği 1760-1810 yılları arasındaki dönem ise Tunus riyali için istikrarlı geçti. Fakat 1810-1830 yılları arasındaki yirmi yılda riyal büyük değer kaybetti. 1830'a gelindiğinde Tunus riyalinin gümüş içeriği 1725'teki düzeyinin % 22'sine inmişti. Dolayısıyla İstanbul'da basılan kuruşlar gibi Tunus riyali de tağışşilerin kurbanı oldu (Pamuk, *Money Land and Trade*, s. 177-205). XIX. yüzyılda Tunus'ta basılan altınlara da riyal denildi. Tunus altın riyalinin 5, 10, 20,

25, 40, 50 ve 100'lük versiyonları vardı. Yüzlükler 19,68 gram veznindeydi. Ceza-yir'de "bucu" adıyla basılan gümüş sikkelerin bazı türlerine riyal bucu veya riyal dirhem gibi isimler verildi (bk. BUCU). Riyal kelimesi eski günlerin hâtrası olarak Arap yarımadasında varlığını hâlâ sürdürmektedir. XX. yüzyılda bölgede kuran bazı devletlerin para birimi de bu tabirle adlandırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 11172, s. 40-43; nr. 11191; nr. 11255; BA, Darphâne Defterleri, nr. 126; BA, İbnülemin-Darphâne, nr. 1/32; BA, Cevdet-Darphâne, nr. 8/379; BA, Cevdet-Askeriye, nr. 1279; BA, Bâb-ı Defterî Darphâne Muhasebe, nr. 5/8; BA, İrade-Maliye, nr. 9/52; BA, Sadâret Mektubî Mühimme Kalemî, nr. 492/49; nr. 497/80; BA, Bâbiâli Evrak Odası, nr. 2844/213245; BA, Mecelis-i Vükelâ Mazbatası, nr. 16/25; nr. 78/55; BA, Dahiliye Mektubî, nr. 185/26; nr. 1592/38; BA, Şûrâ-yı Devlet, nr. 2446/22; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri, nr. 89, 157; *İstanbul Kadı Sicilleri, Rumeli Sadâreti Mahkemesi, 56 Numaralı Sicil (H. 1042-1043/M. 1633)* (haz. Fuat Recep – Sabri Atay), İstanbul 2011, XIV, 42, 43, 220; *İstanbul Kadı Sicilleri, Eyüb Mahkemesi (Havâss-ı Refîa)*, 37 Numaralı Sicil (H. 1047/M. 1637-1638) (haz. Salih Kahriman – Fuat Recep – Sabri Atay), İstanbul 2011, XXV, 323; Defterdar Sanı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 113; Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli* (haz. Abdülkadir Özcan v. dğr.), İstanbul 2013, III, 1458; İsmâil Galib, *Takvîm-i Meskûkât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1307, tür.yer.; Süleyman Sûdî, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye* (haz. İbrahim Artuk – Cevriye Artuk), İstanbul 1982, s. 95; Hasan Ferid, *Nakd ve İtibâr-ı Mâlî*, İstanbul 1330, I, 65-66; J. C. Brevoort, *Early Spanish and Portuguese Coinage in America*, Boston 1885, s. 16; A. R. Frey, *A Dictionary of Numismatic Names, Their Official and Popular Designations*, New York 1917, s. 176, 198; Halil Sahillioğlu, *Kuruluşta XVII. Asrın Sonuna Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerinde Bir Deneme* (doktora tezi, 1958), İÜ İktisat Fakültesi, s. 151; a.mlf., *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi: 1640-1740* (doçentlik tezi, 1965), İÜ İktisat Fakültesi, s. 38-49, 52-53; a.mlf., "XVII. Asrın İlk Yansında İstanbul'da Tedavüldeki Sikkelerin Râyici", *TTK Belgeler*, 1/2 (1964), s. 228-233; a.mlf., "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri, 1300-1750", *Gel.D.*, 1978 özel sayısı (1979), s. 2-93; Cüneyt Ölçer, *Sultan Murad V ve Sultan Abdülhamid II Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, İstanbul 1987, s. 194-199; Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul 1999, s. 194-199; a.mlf., "Interaction Between the Monetary Regimes of Istanbul, Cairo and Tunis, 1700-1875", *Money, Land and Trade: An Economic History of the Muslim Mediterranean* (ed. N. Hanna), New York 2002, s. 177-205; a.mlf., *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İstanbul 2007, s. 77-101; Ömerül Faruk Bölükbaşı, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Âmiri*, İstanbul 2013, s. 113-120; Shepard Pond, "The Maria Theresia Thaler: A Famous Trade Coin", *Bulletin of the Business Historical Society*, XV/2, Boston 1941, s. 26-31;

Bekir Sıtkı Baykal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni ile İlgili Belgeler", *TTK Belgeler*, IV/7-8 (1967), s. 49-77; A. Motomura, "The Best and Worst of Currencies: Seigniorage and Currency Policy in Spain, 1597-1650", *The Journal of Economic History*, LIV/1, Cambridge 1994, s. 104-127; A. E. Tschoegl, "Maria Theresa's Thaler: A Case of International Money", *Eastern Economic Journal*, XXVII/4 (2001), s. 443-462; R. P. Moisés, "The Rise of the Spanish Silver Real", *Sigma: Journal of Political and International Studies*, XXIII (2005), s. 69-89; Songül Ulutaş, "19. Yüzyılın İlk Yansında Kapitalist Ticari İlişkilerdeki Dönüşümün Tarsus'taki Yansımaları (1839-1856)", *TİD*, XXVII/2 (2012), s. 499-525; <http://www.theresia.name/en> (15.01.2016); <http://en.numista.com> (15.01.2016).

ÖMERÜL FARUK BÖLÜKBAŞI

ROSENTHAL, Erwin Isak Jakob

(1904-1991)

Yahudi kökenli Alman şarkiyatçısı.

18 Eylül 1904'te Almanya'da Heilbronn'da doğdu. Ailesi tarafından geleneksel yahudi kültürüyle yetiştirildi. 1923'te Heilbronn'daki bir bankada çalıştı. Ertesi yıl bankanın finans konularıyla ilgili olarak Heidelberg Üniversitesi'nde bazı seminerlere katılması esnasında kendisini şarkiyat çalışmalarına yöneltecek şekilde İbrânce ve Arapça dersleriyle ilgilenmeye başladı. Burada, dönemin Yahudilik uzmanlarından Arthur Weiser ve Georg Beer'in seminerlerine katıldı. 1925'ten itibaren şarkiyatla ilgili çalışmalara hız verdi; Ortaçağ, modern çağ, Arapça, Ârâmice ve felsefe tarihi seminerlerine iştirak etti. Aynı zamanda Eugen Mittwoch ve Zalman Rabinkov gibi Yahudilik uzmanı oryantalistlerin derslerine girdi. 1931'de Münih Üniversitesi'nde *Ibn Khalduns Gedanken über den Staat* adlı çalışmasıyla doktor unvanını elde etti. Doktora öncesi ve sonrası dönemde daha çok İslâm kültürü üzerine yoğunlaştı.

Almanya'da Naziler'in iktidara gelmesinin ardından 1933'te gittiği İngiltere'de London University College'da İbrânce bölümü başkanlığına getirildi. Daha sonra Yahudilik ve Semitik çalışmalarına ilgisi arttı. 1958'de basılan önemli kitabı *Political Thought in Medieval Islam* şarkiyat çalışmalarında temel başvuru kaynaklarından biri haline geldi. 1961'de yayımlanan *Judaism and Islam* adlı eserinde her iki din arasında mukayeseli bir çalışma yaptı. 1960-1963 arasında Rockefeller Foundation'dan aldığı bursla Pakistan, Hindistan, Malezya, İran, Türkiye, Tunus ve Fas gibi ülkelerde araştırmalarda bulundu. *Islam*